

УДК 379.8

*Ю.В. Лелюк, аспірантка
кафедри менеджменту та економіки
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв, м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ТА ФІНАНСУВАННЯ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито соціально-економічну сутність закладів культури у сільській місцевості та проаналізовано сучасний стан. Досліджено закономірності впливу економічних і соціальних факторів на фінансове забезпечення закладів культури села. Запропоновано основні напрямки розвитку додаткового фінансування закладів культури у сільській місцевості.

Ключові слова: сутність закладу культури, фінансування сільської місцевості.

*Ю.В. Лелюк, аспирантка
кафедры менеджмента и экономики
Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ УЧРЕЖДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ И ФИНАНСИРОВАНИЕ ИХ РАЗВИТИЯ

В статье раскрыто социально-экономическую сущность учреждений культуры в сельской местности и проанализировано современное состояние. Исследованы закономерности влияния экономических и социальных факторов на финансовое обеспечение учреждений культуры села. Предложены основные направления развития дополнительного финансирования учреждений культуры в сельской местности.

Ключевые слова: сущность учреждения культуры, финансирование сельской местности.

*Y. Lelyuk, graduate student
Department of Management and Economics
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv*

SOCIO-EKONOMIC NATURE OF CULTURAL INSTITUTIONS IN RURAL AREAS AND THEIR DEVELOPMENT FINANCING

The article deals with the socio-economic nature of cultural institutions in rural areas and the modern state. Regularities of the influence of economic and social factors on the financial support of cultural institutions of the village. The main directions of development of additional funding cultural institutions in rural areas.

Keywords: nature of cultural institutions, financing the countryside.

Усі ми хочемо жити в країні, в якій можна було б пишатися не тільки «славним минулим», а й сьогоденними здобутками та переконливими перспективами в майбутньому. У цьому контексті роль культури не можна переоцінити, оскільки саме вона формує нашу свідомість. Від культури залежать наші ідеали та амбіції, якість і стиль життя та мислення. Дослідники слушно називають культуру другою природою. Тому культура і є стратегічним інструментом творення нашого майбутнього [6].

Кризовий стан закладів культури у сільській місцевості триває вже багато років, очевидно, ми маємо справу з забутим явищем, яке отримали в спадок від радянських часів. Проте,

вивчення наукових праць О.В. Андрощука [1], Л.П. Бойко [3], В.Й. Бочелюк [4], Н.Б. Бабенко [2], О.О. Васильєва [5], Н.М. Цимбалюк [19] та ін. свідчать, що питання культурно-духовного розвитку населення в Україні й досі актуальне, але залишається незадовільним і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є розкриття соціально-економічної сутності закладів культури у сільській місцевості та розробка практичних рекомендацій щодо їхнього фінансування.

Єдиним осередком реалізації культури у сільській місцевості є заклади культури, які відіграють важливу роль у збереженні національної самобутності, підвищенні культурного потенціалу суспільства. Згідно з Законом України «Про культуру», заклад культури – юридична особа, основою діяльності якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури [13, 1]. Дане визначення слід вважати дискусійним, оскільки з поняттям *заклад культури* в законі використовуються й інші поняття, такі як *організація*, *підприємство*, *орган*, *установа*. На рис. 1 зображено їхню взаємозалежність та місце закладу культури.

Рис. 1. Схема співвідношення понять *заклад культури*, *підприємство*, *організація*, *орган*, *установа* [17, 33-36]

Аналізуючи рисунок, можна зазначити, що: заклад культури – це установа, що виконує певні функції у сфері культури, з метою створення соціальних цінностей та задоволення духовних потреб громадян, суспільства та держави. Як правило, більшість закладів культури у сільській місцевості є державними або муніципальними, некомерційними організаціями, тобто їхніми засновниками є державні органи та муніципальні об'єднання.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», сільською місцевістю слід вважати територію, що знаходиться за межами міст і є переважно зоною сільськогосподарського виробництва та сільської забудови [15, 1]. Проте, на сучасному етапі у законодавстві України немає всезагального визначення закладу культури у сільській місцевості. Хоча визначення цього поняття існує в законодавстві Російської Федерації, де зазначено, що це заклад культури, розташований на території сільського поселення [11, 1].

Тому, відповідно до вдосконаленого визначення закладу культури, та враховуючи формулювання сільської місцевості, можна констатувати, що: заклад культури у сільській місцевості – установа, яка виконує певні функції у сфері культури (враховуючи обряди, звичаї та традиції укра-

їнського народу) на території сільського поселення, з метою створення соціальних цінностей і задоволення духовних потреб громадян, суспільства та держави, користуючись додатковими пільгами, відповідно до законодавства.

В Україні налічується майже 29 тис. сільських поселень, де проживають понад 17 млн осіб. Сільське населення становить майже третину населення України. Більшість аспектів життєдіяльності українського суспільства тісно пов'язані з селом, оскільки сільське господарство є однією з найбільш масштабних галузей економіки. Аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни [5, 125].

Сьогодні базова мережа включає 42 тис. закладів культури. З них у сільській місцевості – понад 22 тис. (будинки культури, клуби та бібліотеки). Найбільш розгалуженою є мережа клубних закладів (понад 18 тис., зокрема у сільській місцевості – понад 16,5 тис.). У клубних закладах діють майже 106 тис. клубних формувань (любительські об'єднання, клуби за інтересами, колективи самодіяльної художньої творчості) [12].

Якщо говорити про стан культури на селі, то, на жаль, більшість закладів культури діють лише на 5-10% від своєї потужності. В умовах сьогодення заклади культури опинилися на периферії державних інтересів, про що свідчить недостатнє їхнє фінансування та неефективність відповідних законів, кількість яких, як показує практика, не переходить у якість та не відповідає європейським нормам і стандартам. Спостерігається неузгодженість між офіційною культурною політикою держави й сучасними тенденціями розвитку культури, практичною відсутністю всебічного аналізу й моніторингу культурної діяльності.

Від часів незалежності в Україні, передача повноважень у сфері культури від державних органів на місцеві відбулася, на жаль, без забезпечення останнім певної самостійності, в т. ч. фінансової. Місцеві органи управління культури, з одного боку, отримали повноваження та компетенції щодо самостійного адміністрування сфери культури, а з другого, повністю залишилися залежними від фінансової та податкової політики держави, яка не завжди враховує культурні особливості кожного регіону. Найбільшою та найважливішою зміною у галузі культури стала передача більшості закладів культури державної форми власності, розташованих у регіонах, у комунальну власність, на утримання місцевих бюджетів (понад 80%) [18, 1].

Натомість система формування місцевих бюджетів не зазнала змін і в результаті отримала негативні наслідки: більшість закладів культури потребують капітального ремонту, а деякі клубні, бібліотечні приміщення взагалі знаходяться в аварійному стані; великою проблемою залишається опалення сільських закладів культури, а деякі з них взагалі його не мають; відсутність якісної звукової й освітлюваної апаратури; низька забезпеченість комп'ютерами.

Підписаний 2002 р. Указ «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села», в якому зазначалося, що першочерговим завданням є зупинення закриття, а також відновлення діяльності раніше закритих та відкриття нових закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах. Передбачалося будівництво групових, а також пов'язаних із ними локальних водопроводів, автомобільних доріг загального користування, ліній електропередачі, об'єктів телефонізації [14]. Проте, помітного практичного застосування, відповідно до Указу, не відбулося. На сьогоднішній день стан закладів культури залишається незадовільним та потребує подальшого аналізу.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин, фінансування закладів культури сільської місцевості відбувається за рахунок державного та місцевих бюджетів, через механізм кошторисного фінансування. Тобто, заклади не мають реальних можливостей самостійно заробляти гроші й утримуються за рахунок різних фінансових джерел (рис. 2.). За визначенням, запропонованим у сучасному економічному словнику, *бюджетне фінансування* – надане у безповоротному порядку грошове забезпечення, виділення (асигнування) грошових коштів з державного (місцевого) бюджету на витрати, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, змістом державних організацій [16, 495].

Відсутність чітких державних кроків з відродження української культури призвела до помітного занепаду суспільної моралі, втрати моральних цінностей, зміни світогляду від первинних основ духовного розвитку до безвідповідального споживання матеріальних благ, посилення соціальної байдужості, апатії, агресії. Подібний стан багато в чому зумовлений слабким державним фінансуванням галузі культури, яка самостійно не може протистояти загрозливим тенденціям до її утисків. У місцевих бюджетах вистачає коштів лише на виплату заробітної плати працівників та оплату комунальних послуг. Відчувається гостра потреба у проведенні капітальних ремонтів, зміні матеріально-технічної бази, придбанні устаткування та поповнення бібліотечних фондів літературою.

Поліпшити стан матеріально-технічної бази сфери культури за рахунок фінансового забезпечення з боку лише держави практично неможливо. Отже, необхідно шукати додаткові ресурси. А це потребує розвитку маркетингу, менеджменту, розробки нових систем управління, направлених на пошук додаткових фінансових ресурсів. Саме такий підхід дозволить забезпечити більш активну спонсорську допомогу.

Рис. 2. Джерела фінансування закладів культури у сільській місцевості

Складено автором на основі [20, 350-365].

Найпоширенішим джерелом поповнення фінансів у закладах культури є платні послуги. Це підтримано Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтва» [9, 75-78]. Серед платних послуг визначено такі: дискотеки, концерти, шоу-програми, розважальні вечори, корпоративні вечірки, ігрові програми та ін. (рис. 3.)

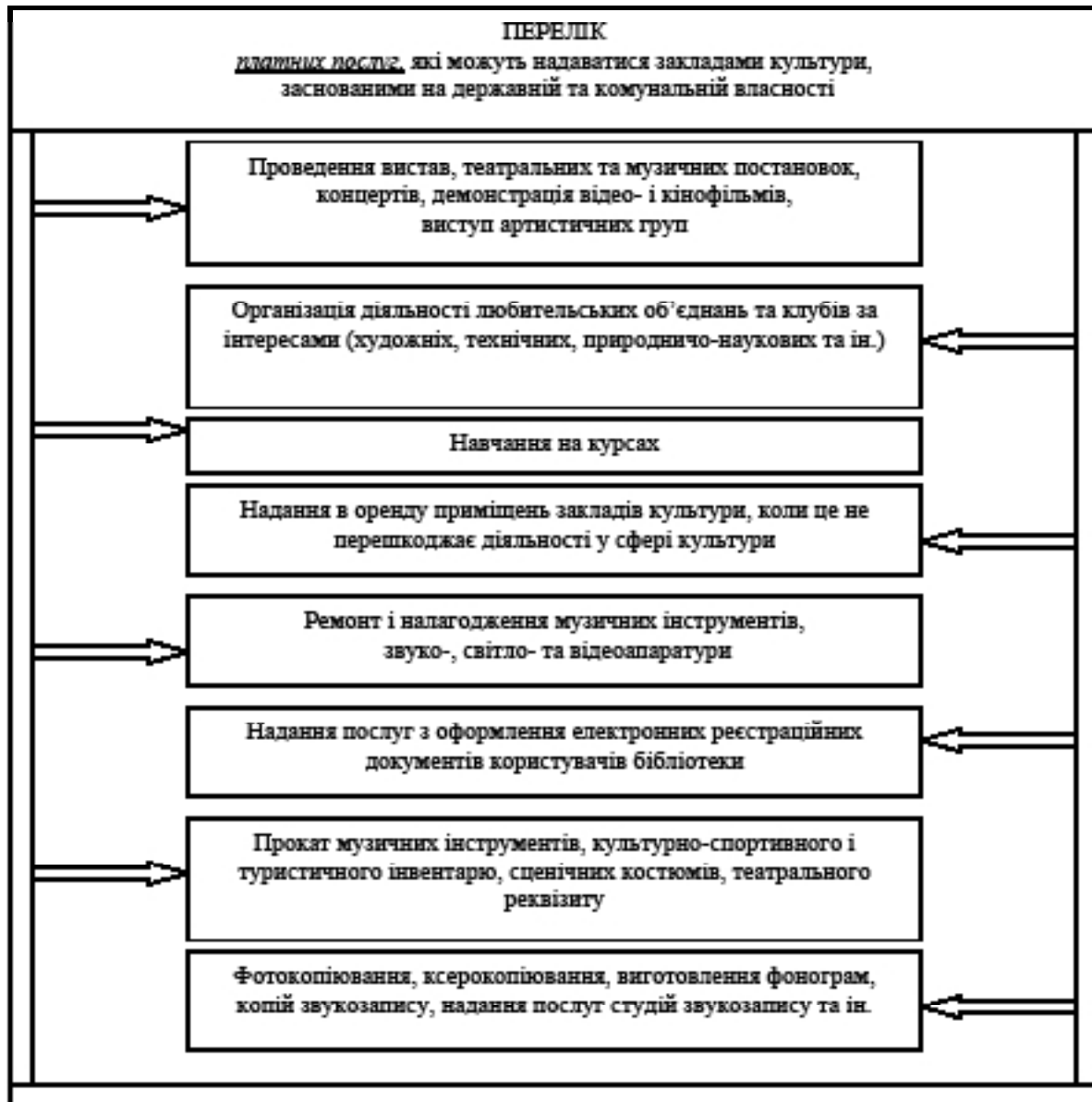

Рис. 3. Платні послуги, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній і комунальній власності

Складено автором на основі [8, 57-59].

Плачевний стан українського села зумовлено не тільки економічними, але й психологічними факторами – сучасна сільська молодь не бачить майбутнього, не намагається отримати професію та переламати складну ситуацію. Такого висновку дійшли вчені Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, які в червні 2013 р. дослідили психологічний потяг до бідності в українському суспільстві.

Як розповів завідувач лабораторії психології мас і спільнот Інституту, доктор психологічних наук, професор Вадим Васютинський, в Україні найвиразнішим носієм бідності є середовище у віддаленій провінції. «Особливо проблемна зона – це села, розміщені далеко від великих міст. Звісно, бідність є і в селі, і в місті. Однак коли ми, наприклад, порівнюємо молодь сільську і міську, становище сільської молоді виявляється просто драматичним», – зазначив професор [7].

Більш загрозливою є відсутність інновацій, які спрямовані на задоволення попиту громад у соціокультурних послугах. Суттєвим недоліком є те, що культурні послуги надаються без вивчення реальних потреб громади, її інтересів, і не завжди передбачено участь громади у вирішенні наявних проблем. Тому, вирішуючи економічну та соціальну кризу в галузі культури

сільської місцевості, автором пропонується розширення спектра послуг, що надасть можливість закладам культури покращити фінансовий стан, а населенню – отримати максимальну корисність від діяльності. Наприклад:

- надання в оренду приміщення для проведення репетицій діячам культури з сусідніх міст, районів;

- створення альтернативного клубу за інтересами (клуб мисливців та рибалок; курси садівників та городників; сімейні курси виготовлення продукції домашнього вжитку; курси кулінарії; лекції з правової освіти (роз'яснення законодавства, підготовка документів для підприємців-початківців) та ін.);

- проведення днів народжень, весіль та інших приватних вечірок (проте, не нехтуючи загальною програмою);

- користування інтернетом за символічну плату.

Одним із пріоритетних джерел додаткового фінансування може бути філантропія (благодійництво), яка, на жаль, ще не займає ключове місце у фінансовій допомозі закладам культури села. Чому б не встановити, наприклад, 0,3-1% добровільної допомоги від продажу квитків на концерт, виставу та ін. дозвілєвих заходів, на розвиток закладів культури у сільській місцевості. З додаткових коштів можливо не лише модернізувати дозвілєвий заклад, а й надавати додаткові гуманітарні послуги для самотніх пенсіонерів, малозабезпечених та багатодітних сімей, виховуючи таким чином у молодого покоління повагу та співчуття.

Із метою збільшення позабюджетних джерел фінансування в багатьох країнах практикується встановлення відповідних податкових пільг, наприклад, заклади культури звільнити від земельного податку, податку на нерухомість, що використовується на потреби культури, податку на додану вартість. Крім того, ввести різні податкові пільги щодо оплати комунальних послуг та орендної плати.

Економісти слушно висловлюють думку, що інвестиції в духовну сферу, побут, культуру, в розвиток здібностей людей стають нині не менш важливими, ніж прямі капіталовкладення у виробництво. За сучасних умов заклади культури, особливо в сільській місцевості, повинні стати центрами культурно-освітньої та виховної роботи. Адже їм відводиться неабияка роль у вихованні підростаючого покоління. Як писали К. Маркс і Ф. Енгельс: «...люди, які розвивають своє матеріальне виробництво і своє матеріальне спілкування, змінюють разом з цією своєю дійсністю також своє мислення і продукти свого мислення» [10, 25].

Проаналізувавши стан закладів культури у сільській місцевості, можна зазначити, що *бідність, демографічна ситуація, безробіття, міграція* призводять до занепаду соціальної сфери та відмирання національних звичаїв та традицій, які тисячоліттями передавалися нам у спадок від наших предків. Тому на сучасному етапі суспільного розвитку, основною метою держави повинно стати збереження та глибокий комплексний аналіз стану соціальної сфери та обґрунтування подальшого розвитку закладів культури, які є невід'ємною складовою соціально-культурного, мистецького та громадянського життя людини.

Отже, сформована ситуація може бути успішно розв'язана лише при урахуванні науково обґрунтованих та експериментальних теоретичних і практичних досліджень, з урахуванням інноваційних технологій та зарубіжного досвіду. Сподіваємося, що з залученням додаткового фінансування заклади культури у сільській місцевості модернізуються, поновлять свої функції та орієнтуватимуться на потреби сучасного суспільства.

Використані джерела

1. Сільська культура // Історія українського селянства : нариси в 2-х т. / О.В. Андрощук та ін. ; відп. ред. В.А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2006. – Т. 2. – С. 605-611.
2. Бабенко Н.Б. Дозвілля сім'ї. Теоретичні та емпіричні аспекти : монографія / Н.Б. Бабенко. – К. : ДАКККіМ, 2001. – 157 с.
3. Бойко Л.П. Сімейні клубні об'єднання як осередок етнокультурних традицій / Л.П. Бойко // Культура і самосвідомість: проблеми теорії та завдання практики : тези наук.-практ. конф. працівників культури та науковців України, 12 груд. 1991 р. – К., 1991. – С. 45-46.
4. Бочелюк В.Й. Дозвілєзнавство : підручник / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 208 с.
5. Васильєва О.О. Економіка сільського господарства і АПК / О.О. Васильєва // Соціально-економічні проблеми кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств. – БізнесІнформ. – 2012. – № 5. – С. 125-127.
6. Електронна газета Zn, ua, Національна культура – це і є національна ідея / В.Вовкун, 18 липня 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gazeta. dt. ua. – Заголовок з екрана.
7. Електронна газета Dt,ua, Українське село визнали головним носієм культури бідності, 10 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gazeta. dt. ua. – Заголовок з екрана.
8. Збірник нормативно-правових актів для керівників закладів культури клубного типу: Примірне Положення про клубний заклад : наказ Міністерства культури і туризму України № 35 від 23.05. 2007 р. – 64 с.
9. Зінь Е.А. Регіональна економіка : підручник / Е.А. Зінь. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 528 с.
10. Маркс К. Немецкая идеология. Изд. 2-е, т. 3 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Сочи, 2007. – 449 с.
11. Об утверждении нормативов минимального ресурсного обеспечения услуг сельских учреждений культуры (общедоступных библиотек и культурно-досуговых учреждений) : Приказ Министерства культуры и массовых коммуникаций Российской Федерации от 20 февраля, 2008 г. № 32 Москва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.donlib-online.dspl.ru>. – Заголовок з екрана.
12. Офіційний сайт Міністерства Культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/index>. – Заголовок з екрана.
13. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778 – VI // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 24. – С. 168.
14. Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 15 липня 2002 р. № 640/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
15. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17 червня 2004 р. № 1807 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
16. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с. – (Б-ка словарей «ИНФРА-М»).
17. Термінологічні поради. Запитання. Що таке підприємство, установа, організація, заклад, орган//Стандартизація, сертифікація, якість. – 2006. – № 2. – С. 33-36.
18. Центр місцевої активності України. Проект Інституту соціокультурного менеджменту / С. Пахлова // Модернізація клубних закладів: сучасний стан та перспективи. 29 квітня 2013 р. НДО – Інформ № 1 (48) – С. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lacenter.org.ua>. – Заголовок з екрана.
19. Цимбалюк Н.М. Модернізація закладів культури клубного типу / Н.М. Цимбалюк // Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень : монографія. – К. : ДАКККіМ, 2003. – С. 25-39.
20. Юрій С.І. Фінанси : підручник / С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.